

COLLECTION
EDMUND VASVARY
WASHINGTON, D. C.

Ma! Skanbianus

MANN DUDLEY AMBRUS KÜLDETÉSE.

1824 január 19-én az Amerikai Egyesült Államok Congressusának képviselőházában nevezetes beszéd hangzott el. Az akkor népszerűségének és szellemi képességeinek már delelőjéhez közelítő, negyvenkét éves Webster Dániel mondotta. Alkalmat rá az adott, hogy Monroe elnök évi üzenetében a legmelegebb rokonszenv hangján emlékezett meg a görögök függetlenségi harcáról, a ház előtt pedig javaállat feküdt, amely följogosítja az elnököt, hogy — ha alkalmasnak találja — külön ügynököt vagy meghatalmazottat küldjön Görögországba.

Nevezetes e beszéd mint szónoki remekmű. Formája tökéletes; érvelése meggyőző; nyelvezete tiszta, erőteljes, itt-ott költői is, de mentes minden hatásadászól vagy bombastikus szóvirágtól, és megcsillan benne azon nyugodt, méltóságteljes és éppen mérsékeltiséggel ható itónia, a melyet Webster oly szívesen alkalmazott politikai ellenfeleivel szemben. Amerikában még ma is ezt tartják a legtökéletesebb szónoklatnak, a melyet a washingtoni képviselőház naplója őriz.

Nevezetes e beszéd azon részénél fogva, a melyek az Egyesült Államok megalakulásának és történelmi fejlődésének okszerű következményei ugyan, de a melyeket addig senki sem fejtett volt ki és foglalt volt össze oly tökéletesen.

Azt mondja Webster, hogy a Szent Szövetség tulajdonképen két elv kinyilatkoztatására és alkalmazására alakult. Az egyik az, hogy minden jog vagy alkotmány, a melylyel a népek bírnak, csak az uralkodók adománya. Hivatkozik az 1821 májusi, laibachi körjegyzésre, a mely azt állítja, hogy sa törvényhozásban és közigazgatásban való hasznos és szükséges változtatásoknak csak az azoknak szabad akaratából és intelligens meggyőződésé-

ből szabad eredniök, a kiket Isten tett felelősekké a hatalomért. Minden, a mi ezzel ellenkezik, szükségszerűleg rendetlenségre, zavarra és az orvosolni czélzottaknál is nagyobb bajokra vezet.» Ezen elv Európát a középkor sötéttségébe viszi vissza. Amerikát illetőleg pedig az jelenti, hogy kormányrendszere és egész léte jogtalan, és hogy az amerikaiak tulajdonképen lázadók vagy anarchisták, a kiknek államát a civilizált hatalmasságok csak azért tűrik meg, mert még nem találják alkalmasnak az időt az igaz elvek szerint való átalakításához.

A másik elv, a mely az előbbinél is nagyobb kifogás alá esik, az idegen államok belügyeibe való erőszakos beavatkozás joga. A troppai congressus kijelentette, hogy a hatalmaknak kétségteljesen joguk van az oly államokkal szemben való ellenséges föllépésre, a melyeknek a kormányuk elleni törekvései példaként hathatnának. Nem képzelték el — ugymond Webster — a köznoknak vagy a nemzetek függetlenségének nagyobb megsértése, mint a milyen ezen rövid nyilatkozatban foglaltatik.

»Bármily jellegű legyen is a kormány, a melynek az elnyomottak ellenállnak: bármily súlylyal nehezedjék is az elnyomó lába az elnyomottak nyakára: ha küzdenek ellene, vagy ha csak panaszkodnak is, veszedelmes példát állítanak föl — és azon perctől fogva a világ leghatalmasabb potentátusai ellenségeskedéseinek lesznek tárgyaivá. Hiába keresek szavakat, hogy ezen utálatos elvtől való borzalmamat kifejezzem. Bízom benne, hogy a világ minden fölvilágosodott férfia ellenezni fogja és hogy különösen azok, a kik — mint magunk is — az ezen elvnek érvényt szerezni akaró szuronyok által szerencsére nem érhetők el, hangos és határozott szavakkal fogják megvetésüket kinyilvánítani.»

Azon esetleges kérdésre, hogy mi közük van az amerikaiaknak az Océánon túl történő dolgokhoz, Webster azt feleli, hogy ők is, mint önálló nemzet, tagjai a nemzetek családjának, s így épp oly érdekük van a nemzetközi törvényekben, mint az egyénnek az állam törvényeiben. Ezért helyesnek tartja, hogy félelem nélkül fejezzék ki véleményüket, mert, bár fegyveres beavatkozástól tartózkodni kíván, a mai korban nagy erkölcsi elvek kinyilvánítása nem maradhat hatás nélkül távolabbi népekre és uralkodókra sem. Tartoznak evvel nemcsak a nemzeti függetlenségükért

küzdő görögöknek, a kik új erőt fognak meríteni a ház előtt fekvő javaikat elfogadásából, hanem elsősorban önmaguknak. Helyesli tehát egy külön ügynök kiküldését, a ki természetesen nem lehetne accreditált diplomatiái képviselő, hanem munkája egyelőre csak tudakozódó és informatív jellegű lehetne. A mikor ily fontos események történnek, Amerikának joga van a helyszínén szerezni be hiteles információt; evvel a semlegesség szabályait nem szegi meg.

Nevezetes e beszéd, mert egy lángeszű államférfi és a képviselőház helyeslését jelentette oly praecedens megteremtésére, a melynek alapján Taylor Zachariás elnök 1849-ben a függetlenségéért küzdő Magyarországba küldött megbízottat.

Nevezetes végül e beszéd, mert — nézetem szerint — ez szabott irányt azon érvelésnek, a melyet Kossuth Lajos amerikai beszédeiben alkalmazott. Kétségtelen, hogy egy vállalkozásba, a mely oly nagy következményekkel járhatott volna, mint az amerikai körút, Kossuth nem fogott kezületlenül. Bizonyára élt is amerikai bámulói némelyikének tanácsával, mert amerikai beszédei a viszonyok oly ismeretét árulják el, a melyet pusztán könyvekből és hírlapokból megszerezni nem lehetett. Hogy kik voltak amerikai tanácsadói, erre nézve még nem kerültek adatok nyilvánosságra; de valószínű, hogy már 1851 novemberében, a mikor Britanniában tartózkodott, találkozott velük.

Webster beszédének nagy és tartós hatása éppen abban rejlett, hogy minden értelmes amerikai a saját szívében rejlő, de eladig méltó formában kifejezésre még nem jutott érzelmeire ismert benne. Kossuth tehát igen helyesen cselekedett, a mikor ezen beszédet fogadta el vagy választotta ki, irányadóul (mert, hogy Kossuth és Webster érvelésének teljes azonossága tisztán két lángeszűnek véletlen találkozása lett legyen, csaknem elképzelhetetlen), annál is inkább, mert amerikai utazása idejében (1851—52) Webster volt a külügyminiszter, a ki ezen minőségében, egy évvel előbb, az osztrák kormány washingtoni ügyvivőjéhez intézett hosszú jegyzékében¹ az 1824-iki beszédében kifejtett elveket — most már élesebb hangon — megismételte.

¹ Ez volt a híres Hülsemann-levél, a melyről később még szó lesz.

La

Webster és Kossuth fölfogása csak egy pontban különbözött; ez azonban igen lényeges volt. Webster beszédében említett két megvetendő elv ellenzésében nem akart tovább menni a házban való tiltakozásnál, vagyis nem akarta hazáját esetleg európai háborúba keverni. Kossuth ellenben levonta Webster érvelésének logikus végkövetkezményét, annak kimondására kérve az amerikai nemzetet, hogy ha egy külföldi hatalom (Oroszország) valamely nemzetet (Magyarországot) önkényuralommal és jogtalan beavatkozással a maga részéről való beavatkozással volna kénytelen megakadályozni. Ez volt a Kossuth-féle *Intervention for Non-Intervention* elv.

De Amerika akkor még nem volt világhatalom; bármily jól estek is neki Kossuth hízelgő nyilatkozatai, nem ismerte még saját erejét; és így az *Intervention* elv ellenzői, a kik különben többnyire bámulói voltak Kossuthnak mint hazafinak és szónoknak, lettek a győztesek. Főérveiket Washington búcsúszózatából merítették, a melyben a «haza atyja» arra intette az amerikai népet, hogy az európai ügyekbe való beavatkozástól tartózkodjék.

Azóta azonban Washington intelmeit már nem egyszer megszegték. Sőt nem az európai ügyekbe való beavatkozásnak tekintendő-e Kossuthnak és társainak török őrizzetből való kiszabadítása is, a mi iránt az amerikai kormány az első lépést már 1850 január 12-én tette meg.¹

Valóban mesteri számítás volt Kossuthtól, hogy Webster érvelését fogadta el alapul, mert ily módon lehetetlenné tette, hogy Amerika külügyminisztere és legtekintélyesebb államférfia ellene foglaljon állást. Webster Kossuth jelenlétében egy nyilvános beszédében ki is jelentette, hogy a görög függetlenségi harcra mondott beszédében és a Hülsemann-levélben benne van az, a mitől el nem távolódhatnak a nélkül, hogy önmagát ne hagyná el.²

* * *

¹ *Senate Documents, 31 st. Congress, 1-st Session, Volume 10, Document No. 43.*

² "... there is that which I could never part from without departing from myself. — Webster részletesen megírta a maga és kormánya állá-

A Szent Szövetség eszméje ugyan I. Sándor csár, illetve Krüdenerné agyában fogamzott meg, mégis Metternich volt tulajdonképen az, a ki az első pillantásra ártalmatlannak, sőt dicsőresnek látszó eszmét a féktelen önkényuralom és központosítás szolgálatába állította. Amerika álláspontja e kérdésekkel szemben 1848-ban ugyanaz volt, mint a görög függetlenségi harc idejében. Sőt a gyűlölet az utálatos rendszer és a rokonszenv az alatta szenvedők iránt időközben csak fokozódott. Amerika tudta, hogy az európai continens hatalmasai törvényteleneknek, ártalmasoknak és csak mulékony kísérletnek tekintik azon politikai intézményeket, a melyekért az amerikaiak vérüket ontották, a melyeknek fanatikus módon hisznek és a melyeknek tulajdonítják gyors haladásukat, jólétüket és boldogságukat. Nem csoda tehát, hogy kitárták karjukat a hozzájuk menekülő elnyomottak előtt; nem csoda, hogy sehol másutt nem tapasztalható érdeklődéssel, aggódó szívvel, szinte visszafojtott félekezettel kísérték azon eseményeket, a melyek 1848-ban egész Európát megrázták. Hiszen nemcsak millió és millió ember rabigából való felszabadulását remélték tőlük, hanem a saját eszményeik, a saját politikai hitvallásuk győzedelmét is.

Magyarországról és a magyarokról eleinte vajmi keveset tudtak az amerikaiak, s azt is rosszul. A mint azonban a német és olasz népek egymás után ejtették el a fegyvert, s csak Magyarország és a kis Velence lobogtatta még fennen a szabadság zászláját, minden érdeklődés, minden bámulat, minden remény a magyarok felé fordult. Miss Pardoe és Paget könyvei hírtelen népszerűekké váltak Amerikában s csak növelték a magyarok iránti rokonszenvet, a mely nemcsak a sajtóban, hanem országszerte tartott népgyűléseken és fölolvasásokon is megnyilatkozott. Idővel az amerikaiak a magyarokat nemcsak a saját szabadságuk, hanem az egész emberiség megfélemlíthetetlen bajnokainak kezdték tekinteni: a kiknek sikerétől függ az itáliai és egyéb déli népek felszabadulása és a pápaság megdöntése is. A saját történelmük világánál tekintve az eseményeket, Magyarország

pontját Keessuthal szemben *Mc Curdy* J. Károlyhoz, az amerikai bécs ügyvivőhöz, 1852 január 15-én intézett levelében. *The Letters of Daniel Webster*, Edited by C. H. Van Tyne, Ph. D. New-York, 1902. 497-ik lap.

függetlenségi harcot első sorban köztársasági és (legalább a papok) protestáns mozgalomnak tartották.¹ Természetes, hogy oly szabad sajtóban, mint az amerikai, magyar-ellenes nézetek is kifejezésre jutottak; ezek azonban csak a szabályt megerősítő kivételek voltak. Különösen fölháborította a magyarbarát sajtót a párizsi amerikai consul, Walsh Robert, magaviselete, a ki több amerikai lapnak küldött rendszeres indóstitást a magyar «lázas»-ról, s a magyarokat mint a szlávok és oláhok elnyomóit, Kossuthot pedig mint közönséges demagógot tüntette föl. A magyarbarát sajtó megengedhetetlennek tartotta, hogy a kormány egy külföldi képviselője nyilvánosan olyan nézeteket valljon, a melyek az amerikai nép és kormány fölfogásával homlokegyenest ellenkeznek, s ezért erőlyesen követelte Walsh visszahívását, a mi 1849 szeptemberében végre meg is történt.

Kossuthnak mindezekről nem lehetett közvetlen értesülése; azt azonban tudta, hogy az amerikai kormány csakis rokonszenvvel viseltethetik Magyarország törekvései iránt. El akarván követni mindent a vérontás elkerülésére, Pestről 1848 november 29-iki kelettel levelet intézett Stiles H. Vilmoshoz, az Egyesült Államok bécsi ügyvivőjéhez, arra kérve őt, mint «a szabadság és civilisatio természetes támaszának» képviselőjét, hogy «a humanitás érdekében» járjon közbe egy Ausztria és Magyarország közti fegyverszünet megkötése iránt. A levél, igen regényes körülmények között, egy hőslelkű nő útján, december 2-án éjjel jutott Stiles birtokába, a ki másnap fölkereste Schwarzenberg herceget és Wladisch-Graetz herceget, azonban udvarias elutasításban részesült. Stiles értesítette eljárásáról úgy Kossuthot, mint az amerikai külügyminisztert és ez utóbbitól dicséretet is kapott érte.² Ez volt Kossuth első érintkezése az amerikai kor-

¹ Lásd az előzőt Rev. B. F. Tefft, D. D., könyvében: *Hungary and Kossuth, or, an American Exposition of the late Hungarian Revolution*. Philadelphia, 1852, 12mo, 378 lap.

² Az ezen esetre vonatkozó levelek megjelentek az id. senátusi okmányok között. Magyarul Kropf Lajos ismertette a Bpesti Szemle 1901 májusi számában *Észak-Amerika és Magyarország 1848 és 1849-ben* című cikkében. A regényes levélcsempészés eredeti leírása megtalálható Stiles 2 kötetes munkájában: *Austria in 1848—49* (New-York, 1852.), II., 156—157; magyarul Kropf id. cikkében. A *Harper's New Monthly Magazine* (New-

mánynyal, s bizonyos mértékben ez is hozzájárult ahhoz, hogy az amerikai kormány később külön ügynököt küldött Magyarországra.

Alattság- (cable) összeköttetés az ó- és újvilág között akkor még nem létezett, s így a hírszolgálat, mai fogalmaink szerint, igen lassú volt; a legjobb esetben is két hétbe telt, a míg a londoni hírek New-Yorkba érkeztek. A mikor a magyar függetlenségi nyilatkozat híre, május közepén, végre eljutott Amerikába, a newyorki kiasszámú magyar colonia is megmozdult. Hazafias örömtől duzzadva és bátorítva az őket körülvevő amerikai rokonszenvtől, a newyorki magyarok tanakodni kezdtek, hogy mit tehetnének a haza ügyének előmozdítására.

Első gyűlésüket egy kis szállodában, a Shakespeare Hotelben, tartották május 24-ikén és elhatározták, hogy a «derék magyar nemzetnek newyorki testvérei által a szabadság ügye iránt való lelkesedésük és rokonszenvük zálogul megfelelő zászló küldessék.» E célból hat tagú bizottságot választottak, a melynek tagjai Breisach R. L., Beecher M., Kuh L., Kraus D., Ludwig S. és Tóth S. lettek.

(Ludwig S. nevével többször találkoztam a *New York Tribune* 1849-iki évfolyamában, a melybe ismertető cikkeket írt Magyarország természetéről, szépségeiről és történetéről. Valószínűleg azonos azon Ludwig Samuellel, a kiről Pulszky azt írja, hogy szepességi ügyvéd és író volt és még a harmincas évek végén költözött Amerikába. Pulszky 1852-ben találkozott vele Baltimoreban, a hol ez a Ludwig akkor «az atheista hitközség predikátora» volt.)

A második gyűlést, a melyen több német és lengyel is részt vett, május 30-án tartották meg. Sokat szónokoltak és a lelkesedés oly fokra hágott, hogy még a németek is zászlót akartak küldeni Magyarországnak. Végre Breisach gyakorlatibb eszmével állt elő, azt indítványozva, hogy a gyűlés nyújtson be kérvényt az Egyesült Államok elnökéhez Magyarország függetlenségének elis-

York) 1852 májusi számában, a 853-ik lapon, egy megjegyzést találtam, a mely szerint Pulszky azt mondta, hogy a parasztruhába öltözött hölgy 1848-ban még lány volt és később Motesiczky grófhöz ment férjhez.

Pulszky Ferencz: *Életem és Korom*, II., 79.

merése és egy követnek a magyar kormányhoz való küldése iránt.

Ez az okos, de prózai gondolat azonban sehogy sem illett bele a költői hangulatba, s ezért a mi magyaraink a föla való határozathozatalt a legközelebbi gyűlésre halasztották.¹ A legközelebbi gyűlésről azonban az újságok nem adtak hírt, s így valószínű, hogy a newyorki magyarok mindakét eszmét elejtették, mihelyt a lelkesedés szalmatüze kialudt. Pedig bizonyos, hogy azontúl is eljártak a Shakespeare Hotel-be, sőt vígan is lehettek, mert a *New York Tribune* 1849 június 23-án örömmel jelenti, hogy az a magyar, a ki a Shakespeare Hotel harmadik emeleti ablakából kiesett volt, amár feljarját le kellett vágni, már a fölgvgyulás útján vagyon.

Breisach látván, hogy ezek az emberek még nem értik meg az Amerikában kínálkozó lehetőségeket, végre a saját nevében intézett kérvényt Taylor Zachariás elnökhöz,² a melyre az elnök megbízásából Clayton M. János külügyminiszter válaszolt. Ezen válasz szövegét, minthogy a magyarországi ügynök jelentéseiben többször történik rá hivatkozás, itt közlöm.

»Külügyminisztérium, Washington, 1849 június 25.

Uram! Az elnök fölkért annak elismerésére, hogy az Ön f. hó 9-iki levelet, valamint a newyorki magyarok és mások gyűléséről szóló nyomtatott jelentést, megkapta. E dolgok nem kerültek el a kormány figyelmét.

Ez ország kormánya és népe mély érdeklődéssel viseltetik a Magyarországon most történő események iránt és minden oly információt, a mely alkalmas az azon ország és Ausztria és Oroszország között jelenleg folyó küzdelemre világot vetni, csak örömmel fogadhat. Az Egyesült Államoknak az a politikája és gyakorlata, hogy elismer minden oly kormányt, a mely meggyőző bizonyítékot nyújt a világnak, hogy képes magát föntartani. Ha Magyarország ezen egyenlőtlen küzdelemben megállja a helyét, nincsen semmi okunk arra, hogy függetlenségét ne ismerjük el. Hihető, hogy a congressus helyben hagyná ezen eljárást, a mely esetben ezen kormány igen szerencsésnek érezné magát, ha a

¹ *New York Tribune*, 1849 május 28. és 31.

² Ismertetését lásd Kropf id. cikkében.

független Magyarországgal úgy kereskedelmi, mint diplomatiái érintkezésbe léphetne.¹

Az érdeklődés és rokonszenv az Európa két legnagyobb katonai hatalma ellen hősiesen küzdő magyar nemzet iránt már oly nagy volt, hogy Taylor még a fönti levél megíratása előtt elérkezettnek látta az időt egy «külön és bizalmas ügynök» (special and confidential agent to Hungary) kiküldésére. A congressus akkor nem lévén együtt, a saját felelősségére kellett cselekednie és praecedensül minden esetre a görög függetlenségi harc alkalmával követett, s Webster által oly remekül megindokolt eljárást használta föl; avval a fontos különbséggel azonban, hogy a Magyarországra küldött ügynök megbízása titkos volt.

Taylor választása Mann Dudley Ambrusra esett, a ki már előzőleg több diplomatiái természetű megbízást végzett volt el Európában és akkor szolgálaton kívül, Párisban tartózkodott.

Mann 1801 április 26-án Hanover Court Houseban, Virginia államban, született. Szülei a katonai pályára szánták és az amerikai katonaság büszkeségében, a west point-i akadémiában, neveltették. A katonai tanulmányokat azonban csakhamar abban hagyta és elvégezte a jogot. 1842-ben Brémába nevezték ki, mint amerikai consult; 1845-ben kereskedelmi szerződéseket kötött kormánya megbízásából Hanoverrel, Oldenburggal és Mecklenburggal, 1847-ben pedig, Poroszország kivételével, a többi német államokkal. Az 1849-es év második felére esik magyarországi küldetése, a következő évben pedig ő lett az Unió első követe Helvétiához. A mikor az amerikai polgárháború kitört, mint virginiai ember, ő is a déliek pártjára állt és a Déli Confoederatio kormánya részére Britanniában és Franciaországban végzett el valami külön missiót. A polgárháború befejeztével Párisban telepedett meg és ott halt meg önkéntes számkivetésben 1889 november 20-án.

A *Lamb's Biographical Dictionary of the U. S.* ugyan azt állítja, hogy emlékiratai halála után megjelentek; ez azonban kétségtelenül tévedés, minthogy sem a *Library of Congress*-ben, Amerika nemzeti könyvtárában, sem a *British Museum* könyv-

¹ A Brémachal való levélváltás megtalálható az id. senátusi okmányok között.

tárában semmi nyomuk sincs, vagyis angol nyelven nem jelentek meg. Ezt megerősíti azon tény is, hogy a fent említett biographiai gyűjtemény szerkesztője az iránti tudakozódásomra, hogy hol és mikor jelentek meg az emlékiratok, nem válaszolt. Talán Párizsban lehetne Mann irodalmi hagyatéka után kutatni.

Mann kineveztetése 1849 június 18-án kelt, s a kinevezési okmányt Clayton külügyminiszter még ugyanaz a nap hosszú utasítás kíséretében küldte el Párizsba. A küldetés mindenekelőtt informatív jellegű volt, vagyis az elnök először is megbízható információt akart szerezni Magyarországról a szomszédos országok ügyeivel való kapcsolatban, továbbá a forradalmi mozgalmak valószínű eredményéről és arról, hogy lehetne-e Magyarországgal kedvező kereskedelmi megállapodásra jutni.

A hosszú utasító levél, bár óvatosságra inti Mannt, elejétől végig azt mutatja, hogy az amerikai kormány mily örömmel látná a magyarok küzdelmének sikerét. «Ha kitűnik» — úgymond Clayton — «hogy Magyarország képes függetlenségét, a melyet kinyilvánított, fönttartani, mi óhajtunk a legeslegelsők lenni, hogy szerencsét kívánjunk neki és szívesen üdvözljük a nemzetek családjába való belépésekor.» Utasítja Mannt, hogy azonnal menjen Bécsbe és lépjen érintkezésbe Stiles-szel, az ottani amerikai ügyvivővel, a kinek intelligenciája és tapasztalatai nagy hasznára lehetnek. Annak elbírálását, hogy menjen-e be Magyarországra és érintkezzék-e a magyar kormánnyal, Mann belátására bizza.¹

* * *

A világi fegyverletétel híre szeptember 6-án ért New Yorkba. Nemsokára ezután, nem-hivatalos alakban, nyilvánosságra jutott, hogy az amerikai kormány Magyarországra titkos ügynököt küldött volt és kitudódott az is, hogy a független magyar kormánytól is jött követ Damburghy Henrik (vagy Ede) személyében, a kit azonban az amerikai kormány nem ismert el. Igaz

A kinevezés, bemutató levél és utasítás megjelent az id. senátusi okmányok között. Magyar ismertetésük megtalálható Kropf id. cikkében és az én *Amerika és Magyarország Követei 1849-ben és a Hülsemann-Levél Története* című cikkemben (Bpesti Szemle, 1907 június.).

ugyan, hogy Damburghy csak akkor érkezett Amerikába, a mikor magyar kormány, a melyet képviselhetett volna, már nem létezett; sőt az is igaz (a mit azonban az amerikaiak nem tudnak), hogy a kalmárjelkű Damburghy kineveztetését Pulszkynek Londonban tíz angol fontért eladta volt.¹ Mindazonáltal nagy volt a fölháborodás a miatt, hogy a kormány idejében nem ismerte el Magyarország függetlenségét, a mi más fordulatot adhatott volna a küzdelemnek.

Hiú dolog ugyan hatvan évvel később azon törni a fejünket, hogy mi lett volna, ha ez vagy az másként történt volna. De mégsem kerülhetjük el azt a gondolatot, hogy, ha a congressus júniusban együtt lett volna, Taylor elnök bizonyára a maga teljességében követi az 1824-iki praecedent és a congressus elhatározására bízta, hogy küldjenek-e Magyarországra ügynököt vagy nem. Az ügy tehát ez esetben nyilvános tárgyalás alá került volna, még pedig ugyanazon szellemben, mint 1824-ben, a minek okvetetlenül nagy erkölcsi hatása lett volna nemcsak a küzdő felekre, hanem a francia és brit közvéleményre is, aminthogy Webster 1824-iki beszéde is ennek visszhangot keltett volt Nagy-Britanniában. Nyilvánosság hiányában azonban Mann küldetésének közvetlen hatása nem volt, s Amerika rokonszenve csak akkor juthatott gyakorlati érvényesülésre, a mikor már csak a menekülők életének megmentéséről vagy szenvedéseik könnyítéséről lehetett szó.

A congressus csak deczemberben nyílt meg, s mindkét házában nem egy beszéd hangzott el a hős magyar nemzetről és az amerikai kormány mulasztásáról. Végre a senatus, hogy ismerje az ügy összes tényeit, fölkérte az elnököt, hogy a magyar ügynök kiküldésére vonatkozó iratokat, ha nem ellenkezik a közérdekkel, terjeszse a senatus elé. Taylor elnök ezt 1850 márczius 28-án meg is tette, s az iratokat kísérő üzenetét így fejezte be :

¹ Damburghy követségének történetét lásd id. cikkem III-ik fejezetében. Azóta megtudtam, hogy egy New Yorkban 1850 február 28-án kelt tiltakozást többek közt Damburghy is aláírt, még pedig ilyenképen: *Major Edmund Theodore Danburghy, Geveesener bevollmaechtiger Chargé d'Affaires an die Ver. Staaten.* Az amerikai lapokban ez a szélhámos mint *H. vagy Henry* szerepelt.

»Látható ezen okmányokból, hogy a mióta hivatalba léptem, Magyarország kormányától e kormányhoz követ vagy ügynök nem akkreditáltatott, valamint hogy e kormányhoz nem érkezett átirat sem Magyarország külügyminiszterétől vagy más erre fölhatalmazott végrehajtó hivatalnokától.»

»Szándékom, a mint nyíltan bevallottam e levelezésben, Magyarország függetlenségének elismerése volt, ha sikerült volna oly *de facto* kormányt létrehoznia, a mely elegendő alapon nyugszik, hogy eljárásomat e kormány szokásai és megállapodott elvei szerint igazolja; és ámbár Magyarország elbukott és derék hazafiain közül most sokan száműzetésben vannak vagy rablánczokban sínylődnek, most is kijelenthetem, hogy ha sikerült volna oly kormányt föntartania, a melyet elismerhettünk volna, mi lettünk volna az elsők, hogy őt a nemzetek családjában üdvözöljük.»

Az íratok két csomagba voltak osztva. Az első csomagban volt tizenegy írat, a melyeket a senatus akkor ki is nyomatott.¹ A második csomagban, az elnöki üzenetet kísérő jegyzék szerint, Mann-nak a külügyminiszterhez küldött tizenhat jelentése foglaltatott; a senatus azonban ezeket zárt ülésben olvastatta föl és az okmányok titokban tartását határozta el.

Ez hatvan év előtt történt. Azóta az ügy már rég a történelemé; mégis mindazok, a kik a washingtoni külügyminisztériumhoz az iratok lemásolására engedélyért folyamodtak — köztük e sorok írója is — elutasításban részesültek, minthogy »a titkosság zárlata még nem volt eltávolítva. Más szavakkal ez ennyit jelentett, hogy az iratok mindaddig nem adhatók ki, a míg a senatus 1850-iki határozatát meg nem változtatja, a minek elérésére pedig nagy politikai befolyás kell.

Minthogy Mann emlékiratai sem kerültek még nyilvánosságra, meg kellett elégednünk azon gyér adatokkal, a melyeket ez ügyről más forrásokból meríthettünk.

Tudtuk, hogy Hülsemann György János lovag, Ausztria washingtoni ügyvivője, fél évvel a senatusi okmányok megjelenése után hetvenkedő, kihívó és fenyegető hangú jegyzéket

¹ Ezek teszik ki a 2-ik számú jegyzetben megjelölt senatusi okmányokat.

intézett az amerikai kormányhoz, tiltakozva Mann Dudley Ambrus (15 hónap előtti) küldetése ellen, a melyet Ausztria belügyeibe való beavatkozásnak minősített. Ez nem volt az első ostobaság, a melyet Hülsemann hosszas washingtoni tartózkodása alatt elkövetett. Előbb is, utóbb is, nem egy leczkét kapott különböző amerikai ~~Ministry~~ ^{kül}ügyminiszterektől; de oly csunyan, mint ez alkalommal, sohasem kapott ki. Ugyanis Taylor tábornok időközben meghalt, s helyét az elnöki székben Fillmore Millard foglalta el, a kinek sikerült külügyminiszterül Webster Dánielt nyerni meg. Webstert igen fölháborította Hülsemann jegyzékének kihívó, sőt fenyegető hangja, a mely azt látszott mondani: Ime, mégis csak a mi elveink győztek, nem a tieitek; elvárjuk, hogy ezentúl tisztességesebben viselitek magatokat. Válaszában, a mely Amerikában *The Hülsemann Letter* néven ismeretes, megismétli az 1824-iki beszédében kifejtett elveket, maró gúnyját most már egyenesen Ausztria ellen irányítva és nemesen védelmébe véve Kossuthot és a magyarokat. A fenyegetésekre pedig avval felel, hogy, ha a császári kormány Mann-nal lényeg úgy mert volna bánni, mint kémnel, az amerikai nem megkövetelte volna kormányától, hogy Ausztrián a köztársaság úgy szárazföldi, mint tengeri egész hatalmával a sértést megtorolja. ¹

Tudtuk továbbá, hogy Kossuth 1852-ben találkozott Mann-nal Amerikában és erről következőképen emlékezett meg:

„En Dudley Mann úrtól magától tudom, hogy neki határozottan szándokában volt Magyarországra jönni, s a magyar kormányval közvetlen érintkezésbe lépni, s ez csak azért nem történt, mert e szándokának végrehajtásában a bécsi hatalom erőszakosan megakadályozta. Nagy, kimondhatatlan nagy csapás volt ez Magyarországra nézve! En lelkemben meg vagyok győződve, hogy az Egyesült Államok képviselőjének Debreczenben megjelenése oly felvilágosozólag hatott volna a nemzet közszellemére, hogy szabadságharcunk kimenetele bizonyosan nem olyan volt volna, mint a mi most volt. ²

¹ H. levélváltás megjelent mint *Senate Document No. 9, 31st Congress, 2d Session*. Magyarul csaknem teljes fordításban, Kossuth: *Irataim*, III, 323–336. A Hülsemann-levél történetét lásd id. cikkem II-ik fejezetében.

² Kossuth: *Irataim*, III., 333.

Hát még ha Mann megbízatása a congressus, tehát az egész világ nyilvánossága előtt történhetett volna meg!

Több érdekes adatra találtunk végül Websternek 1902-ben kiadott levelei között. Többek közt arra, hogy Schwarzenberg herceg tiltott módon másolatot szerzett Mann utasításairól, a mely — a mint Hülsemann ügyetlensége folytán kitűnt — hűvebb volt az eredetihez, mint a nyomtatásban megjelent szöveg. Megtaláltuk e könyvben Schwarzenberg hercegnek Hülsemann-hoz intézett, igen jellemző levelét, a melyet ez nagy bölcsen elvitt az amerikai külügyminisztériumhoz, s így alkalmat adott Clayton-nak, hogy az utasító levél megszerzése miatt megleckéztesse. ¹

* * *

Körülbelül ez volt minden, a mit Mann küldetéséről megtudhattunk, a mikor néhány hónap előtt váratlan fordulat állott be, a mely végre föllebbentette a titokzatosság hatványos fátyolát.

Egy, Webster és Kossuth egymáshoz való viszonyáról angol nyelven írt értekezésben, a melyben panaszkodtam a washingtoni külügyminisztériumnak a történeti kutatásra nézve káros titkolódzásáról, Lodge Cabot Henrik, Massachussets állam szövetségi senatora, kezébe is került. Lodge senator nemcsak többszörös milliomos, mint az amerikai senatorok legtöbbje, hanem kiváló író, szónok és történettudós is. Szeretettel ápolja Webster emlékét és életrajzát is megírta. Azon állítás cáfolataként, hogy tudós nem való politikába, rendesen ő rá szoktak hivatkozni, mint a *scholar in politics* példaképére.

Lodge senator rögtön értesített, hogy csak most tudta meg, hogy Mann jelentéseit még mindig nem hozták nyilvánosságra, és hogy, mihielyt a congressus összeül, javaslatot fog beterjeszteni kinyomatásuk iránt, minthogy a jelentések bizonyára történelmi értékkel bírnak. Szavának is állt; s a titokzatos jelentések ez év január havában végre nyilvánosságra jutottak. ² Nagy hálával tartozik ezért a magyar történetírás Lodge senatornak, mert ha

¹ Lásd id. cikkem II-ik fejezetét.

² 61st Congress, 2d Session, Senate Document No. 279.

ő a maga nagy tekintélyét nem veti latba, ki tudja, megkaptuk volna-e valaha az érdekes okmányokat.

A newyorki *Times* egy közleményéből kitűnt, hogy az okmányok megjelenése bizonyos aggodalmat okozott a washingtoni osztrák-magyar nagykövetségnél, a mely szükségesnek tartotta az amerikai külügyminisztériumhoz kérdést intézni az iránt, hogy mi célja volt a hatvanéves iratok éppen most való közlésének. A kapott válasz — hogy Lodge senator tisztán azért indítványozta az iratok kinyomatását, mert történelmi értékük van — eloszlatta az érzékeny nagykövetség aggodalmait. Bizonyosan tudom, hogy sem Lodge senatornak, sem a senatusnak általában sejtelve sem volt a Magyarországon akkor uralkodó politikai izgatottságról, mert az amerikai lapok nem foglalkoztak vele. Távadás volna tehát az iratok közlésében a mai Magyarország mellett való tüntetést látni.

Ezen kis diplomáciai incidens, valamint azon körülmény, hogy az iratokból a senatus rendeletére két kiadás készült, a melyekből csak a második, javított kiadás került forgalomba és hogy tizenegy jelentés kivonatnak van jelezve, azon hitet ébresztette az amerikai magyar sajtóban, hogy az első kiadás teljes volt, a másodikból azonban az osztrák-magyar nagykövetség állítólagos tiltakozása miatt bizonyos részleteket kihagytak.

Abból, a mi a második kiadásban megjelent, egyáltalában nem tűnik ki, hogy a senatus az osztrák érzékenységet nagyon kímélni akarta volna. Lodge senator pedig azt írta nekem, hogy a külügyminisztérium az első kiadást csak kivonatossan készítette el, a minek folytán ő azt a senatussal visszaküldte, és hogy a második kiadás ennél fogva teljes. Hogy miért van mégis tizenegy jelentés a második kiadásban is kivonatnak jelezve, azt a senator nem magyarázta meg.

A mostani kiadvány tizenhét jelentést foglal magában, holott 1850-ben Taylor elnök csak tizenhatot terjesztett volt be, a melyek keltét ismerjük az elnöki üzenetet kísért jegyzékből. Összehasonlítva ezen kelezéseket a most megjelent iratok keltével, kitűnik, hogy a Bécsből 1849 augusztus 24-iki kelettel küldött jelentést 1850-ben nem terjesztették volt a senatus elé. A jelentések számo-

zásából kiténik továbbá az is, hogy a 6., 10., 11., 16., 17., 19., 20. és 21. számú jelentéseket most sem adták ki; mindez kizárva azonban, hogy ezek nem vonatkoztak Magyarországra, mert Mann, a kiadott jelentésekben is, több egyéb tárgyról is írt. A kiadott jelentések közül három magán-levélnék van jelezve; hogy miért, azt ma bajos volna megmondani. Írályuk és hangjuk nem különbözik a többiétől, s tartalmuk sem olyan, hogy a hivatalos jelentésekbe ne lehetett volna belefoglalni.

A hivatalos kiadványban föltűnően sok a sajtóhiba, a mi az évenként több mint egy millió dollár költséggel föntartott szövetségi nyomdának nem válik díszletére.

* * *

Mann jelentéseinek három körülmény ad különös jelentőséget és érdekességet.

Az egyik az, hogy az ő hazája volt az egyetlen fontosabb ország, a melynek úgy nepe, mint kormánya kezdettől fogva nyíltan a magyarokkal rokonszenyezett.

A másik az, hogy kormánya kivüle és fölötte állt azon féltékenykedéseknek és mesterkedéseknek, a melyek az európai udvarokat és kormányokat befolyásolták. Ítélete tehát szabadabb volt és kevésbé — vagy legalább is nem azon irányban — volt elfogult, mint az udvari ármányok között nevelkedett és élő európai diplomataké; köztársasági neveltetéséből eredhető részrehajlását pedig némileg mérsékelte több évi európai tartózkodása és, amerikai szempontból való, conservatismusa. Ő csak az észszerű szabadságnak volt híve; a socialismust, communismust és sok egyéb ismust azonban, mint maga is mondja, elítélte.

A harmadik körülmény pedig az, hogy Mann az eseményeket nem magyar, sőt kizárólag amerikai szempontból sem, hanem nemzetközi vonatkozásaikban ítélte meg. Ő a magyar ügyet tényleg európai ügynek tekintette.

Észleletei és nézetei tehát szinte páratlanul állanak az 1849-iki magyar függetlenségi harc irodalmában és megérdemlik, hogy a maguk egészében örökíttessenek meg a magyar irodalomban. Ezért jelentéseit alább (néhány nem hazánkra vonatkozó és ma

baden. Nehát jelentés is a maguk egészében elolvasni,

már érdektelen rész kivételével) teljes fordításban közlöm, s itt csak néhány általános megjegyzésre szorítkozom.

Az 1849 június 18-án kelt kinevezést Mann július 11-én kapta meg Párizsban; július 26-án Berlinbe, 30-án Bécsbe érkezett, s ott maradt szeptember 27-éig.

Az osztrák határon málhájának tüzetesebb megvizsgálata nélkül jutott át, Bécsben az amerikai követségre érkezve azonban az a kellemetlen meglepetés érte, hogy Stiles, a kinek magyar barát fölfogását könyvéből ismerjük, és a kinek „intelligentiája és tapasztalatai nagy hasznára” lehettek volna, hivatalos körön volt, a melyről — a mint utóbb kitűnt — nem tért többé vissza Bécsbe. Mann, nem akarván íratait magánál hordani és esetleg elkobzásnak tenni ki, kénytelen volt őket a követségnél helyezni letétbe. Stiles gyermekeinek nevelőjét, egy Schwarz nevű osztrák embert, tette meg helyetteséül, a kiből Mann nem igen bízott; s ezért, a mikor szeptember végén Bécsből elutazott, íratait ismét magával vitte. Időközben azonban, bár lepecsételve, a bécsi követség irattárában — tehát Schwarz őrzetében — voltak, a mi kielégítő magyarázatot nyújt arra nézve, hogy Schwarzenberg herceg mi módon kapott másolatot Mann utasításairól.

Stiles sajnálatos távolléte Mannot nemcsak a tanácsadótól, hanem baj esetén a védelmezőtől is megfosztotta, a mihez hozzájárult az is, hogy bécsi tartózkodásának nagyobb része alatt egész Ausztriában nem volt egy amerikai consul sem. Ily körülmények között Mann nagy óvatossága teljesen megokolt.

Kossuth idézett megjegyzéséből azt kellene következtetni, hogy Mann be akart menni Magyarországra, de az osztrák hatalom ebben megakadályozta. Ez azonban, ily alakban, nem egészen helyes. Kossuth vagy félreértette Mann szavait, vagy pedig Mann, Kossuth iránti udvariasságból, nem mondta meg a teljes igazságot. Az, hogy az osztrák hatóságok bármily akadályt gördítettek volna Mann útjába, sem a jelentésekből, sem a későbbi diplomáciai jegyzékváltásból nem tűnik ki. Sőt Mann-nak — a mint 13. számú jelentéséből látható — bécsi tartózkodása alatt sejtelve sem volt róla, hogy az osztrák kormány másolattal bír az ő utasításairól; ez, Hülsemann ügytelensége folytán, csak később sült ki.

A tény az, hogy Mann-nak, még Párizsban, valóban az volt a terve, hogy bemegy Magyarországra; föltett szándéka volt továbbá — és ebben mindvégig kitartott — hogy magyarokkaladdig nem érintkezik, a míg a magyar külügyminiszterrel nem beszélt. Bécsbe érkezése után azonban arra határozta magát, hogy nem megy Magyarországra, minthogy a magyar kormány időközben »vándorló kormány» lett; ezért bölcsebbnek tartotta Bécsben foglalni el figyelő és várakozó állást, hogy alkalmas időben kész legyen a cselekvésre.

Tényleg, csak október 24-ikén, Párizsban, találkozott az első magyar emberrel, Teleki Lászlóval, s így egyelőre megoldatlan rejtély marad, hogy Berlinben és Bécsben kiktől szerezhetett a magyar fölfogáshoz annyira hasonló és alapjában véve helyes információt.

Mann optimista volt úgyszólván az utolsó percig, a mit némileg megmagyaráz az, hogy ő nyugaton hamar tudta meg a Komárom melletti augusztus 3-iki fényes győzelmet, a mely Bécszet remületbe ejtette, és későn a délkeleti vereségeket; míg a délkeleten tartózkodó magyar kormány és hadsereg éppen megfordított helyzetben volt. Első jelentését azon reménynyel zárta, hogy láthatni fogja, a mint »a gyermek Herkules megfojtja a hatalmas kígyót», és egész Világosig mindig azt hitte, hogy a magyaroknak nyert ügyük van, ha ki bírják húzni a tégig. De még Világos után is remélte, hogy a magyar tiszteket szabadon fogják bocsátani és hogy a csár Leuchtenberg herceg részére fogja követelni a magyar trónt.

A háború után minden reménye hiúnak bizonyult, erőteljes hangon tör ki belőle a csalódottság és elkeseredés. »Magyarországot aljas eszközökkel hódították meg, nem pedig a vitézség és ügyesség ama hőstetteivel, a melyek a hódítóra jogos dicsőséget sugároznak. De hamis dicsőség nem mindig ephemer vagy értéktelen.» Ekes gúnnyal nyilatkozik azután az eriváni »hősre» és az orosz hadseregről. Kímélet nélkül szól Napoléon Lajosról és a hiszékeny Lord Palmerstonról. Nagy-Britanniáról azt mondja, hogy »vagy félreértette a rája, mint Európa legszabadabbulvú és legfölvilágosodottabb hatalmára háruló kötelességek természetét, vagy nem ismerte föl a küzdelem magvát képező elveket

és érdekeket» és ez által elvesztette súlyát Európában. »Milyen más lehetett volna a helyzete!« (Ha az orosz beavatkozás ellen azonnal erőlesen tiltakozik.) »Mielőtt Oroszország Ausztria megmentésére sietett, Magyarország függetlensége már úgyszólván meg volt alapítva.«

Elmésen jellemzi az osztrák és porosz octroyált alkotmányokat, azt mondva, hogy nem jelentenek egyebet, mint »hogy Ferenc József és Frigyes Vilmos, Miklós kegyelméből, korlátlan uralkodók, hatalmas hadsereggel bírnak és alattvalóikat föltétlen engedelmességre szorítják.«

Hosszasan foglalkozik Magyarország és Ausztria gazdasági állapotaival is és azon következtetésre jut, hogy — bármily őszintén óhajtotta is Magyarország függetlenségét — kereskedelmileg Amerika mit sem nyert volna vele.

Mint az amerikaiak általában, ő is túlbecsülte a magyar függetlenségi harcban a köztársasági elemet a nemzeti elem rovására. Jelentéseiben Kossuth a republikánus hős, Görgei pedig a monarchisták és arisztokraták képviselője. Egyáltalában igen kíméletlenül ítél Görgeiről és egyedül őt tartja felelősnek a katasztrópháért.

Bár a virginiai Mannok ír származásúak (*Mann* és *Mahon* — azon névnek csak két különböző írásmódja), Mann Dudley Ambrus nem egyszer utánolta azon angol államférfiakat, a kik politikai beszédekben és írásaikban szeretnek *preach*-elni, vagyis kenetjeljes erkölcsi prédikációkat tartani. A későbbi események világánál különösen furcsa színben tűnik föl a *disunionismus* ellen való prédikáció (a 12. számú jelentésben), minthogy tizenegy évvel később, az amerikai polgár-háborúban, Mann maga is *disunionista* lett és az Unió ellen a Déli Confoederatio szolgálatába lépett.

De annyi bizonyos, hogy Mann Dudley Ambrus nemes gondolkodású és felféltákosodott ember volt, a ki a magyar ügy igazságosságáról és európai fontosságáról teljesen meg volt győződve. Hogy nem tehetett neki közvetlen szolgálatot, nem rajta múlt.

—PIVÁNY JENŐ.

D.A. MANN

Küldetése

(bevezetés)

Pivány
1910

1 db füzet (354-371.p.)

"Századok"

1910, p. 353-371

V.